

LA DIADA DE
SANTA ANNA
DE LA FESTA MAJOR
D'ESCALDES-ENGORDANY

LA PATRONA, LA FESTA,
EL BALL I LA PLAÇA

LA DIADA DE SANTA ANNA DE LA FESTA MAJOR D'ESCALDES-ENGORDANY.

LA PATRONA, LA FESTA, EL BALL I LA PLAÇA

El ball de Santa Anna es fa a la placeta de Santa Anna cada 26 de juliol, dia de Santa Anna. Any 1905. ANA / Fons Guillem de Plandolit 0511

Sant Jaume i santa Anna són els patrons de la parròquia d'Escaldes-Engordany i la seva diada se celebra el 25 i el 26 de juliol, respectivament. En honor als sants patrons se celebra la Festa Major aquests dos dies i s'allarga al cap de setmana anterior o posterior en funció del dia de la setmana en què caiguin.¹ Les festes majors sovint coincideixen amb la diada del sant al qual està consagrada l'església parroquial, però en aquest cas no és així, ja que és sant Pere Màrtir qui presideix l'altar major de l'església d'Escaldes i la festivitat d'aquest sant se celebra el 29 d'abril. Les festes majors han canviat sovint de lloc en el calendari festiu, segons ha convingut, per assegurar-se una gran assistència de públic. Els casos més freqüents

són el trasllat de la festa a un diumenge però també als mesos d'estiu per beneficiar-se de l'estada d'estiuejants o del retorn dels emigrants del poble per les vacances. En molts altres casos, la festa major té lloc el dia d'un sant molt venerat al lloc o en ocasió d'una festa mariana local.²

El dia de Santa Anna és cada 26 de juliol. Els orígens de la celebració estan lligats a la devoció mariana, ja que santa Anna va ser la mare de Maria, la Mare de Déu. És la patrona per evitar la pobresa, la dels fusters, les mestresses de casa, les padrines, la de les coses perdudes, la dels miners, la de les mares i de les treballadores en general, i la patrona de les dones embarassades. La veneració d'Escaldes-Engordany a santa Anna és tan important que moltes dones de la parròquia se'n diuen i nombrosos

1 La Diada de Santa Anna de la Festa Major d'Escaldes-Engordany va ser inclosa pel Govern d'Andorra el 23 de juny del 2010 com a bé immaterial a la secció quarta de l'Inventari general del patrimoni cultural d'Andorra, conjuntament amb altres 14 festes d'interès cultural. BOPA, any 22, núm. 38.

2 AA.DD.. (1989). *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Fundació Serveis de Cultura Popular.

LA DIADA DE SANTA ANNA...

comerços i establiments duen el seu nom, fins al punt que el ball popular de la Festa Major també s'anomena *ball de Santa Anna*.

El ball de Santa Anna és una manifestació cultural i festiva que ha passat de generació en generació entre els veïns d'Escaldes-Engordany.

“Celebra la seva festa major el poble andorrà de Les Escaldes. Temps era temps, a les Escaldes, hi ballaven una variant andorrana del ball pla, qualificada de ball de Santa Anna per raó d'ésser fet avui.”³

un dels viatgers que es van sentir atrets per Andorra, el folklorista i crític musical Salvador Armet i Ricart (1860-1928), conegut com a *Comte de Carlet*, referenciava en un article al *Butlletí del Centre Excursionista* el ball del Contrapàs com el ball típic del país i posava com a exemple el “ball de Santa Agna”:

“El ball típic del país es el contrapas o ball pla, a l'estil de Cerdanya, que's torna més típic encara, es a dir, ab variants andorranes, y s'anomena ball de Santa Agna, ballant-se l'endemà de Sant Jaume en la festa major de Les Escaldes (...)

El ball de Santa Anna és una manifestació festiva que ha passat de generació en generació entre els veïns d'Escaldes-Engordany. Anys 1900-1920. ANA / Fons Casa Rossell 0045

La data exacta de quan es va començar a ballar és difícil de determinar, per l'absència de documents escrits referents al folklore popular, però el ball de Santa Anna apareix citat en diversos textos de principis del segle xx. L'any 1907,

El ball de Santa Agna es un contrapas, puntejat primer, al mitg de la plaça, pels dos fadrins major i menor, ab figures y ornaments variats, entrant al poc temps a puntejar-lo també'ls demás balladors, que llueixen llur traça de dos en dos. Quan tots els homes estan ja dintre'l ball, entren aleshores a puntejar el

3 AMADES, J. (1952). *Costumari Català. El curs de l'any: Estiu*. Volum IV. Barcelona: Editorial Salvat. 1a edició, p. 624.

LA DIADA DE SANTA ANNA...

contrapas les fadrines major y menor, seguides, de dues en dues també, per les altres dones, ballant, a l'estar tots junts, un ball pla ab airoso moviments y gracioses giravoltes, acabant ab la 'mitja cadena', en la qual, donant-se tots les mans, se passen els uns als altres la parella.

Ab la 'correnta', això és, agafant-se uns ab altres les mans, y formant com una serp, apreten a córrer per places y carrers, recons y revoltes, seguint els capritxos dels fadrins majors, que formen el cap d'aquesta serpent humana, riallera, cridaire y esvalotadora, que tant aviat se trenca com torna a soldar-se, resultant ben pintoresc aquell conjunt, al qual sols hi sobren les americanes y gorres de pinxo que porta quasi tot el jovent d'aquella terra.”⁴

També trobem referenciat el ball de Santa Anna l'any 1925 per les folkloristes Palmira Jaquetti i Maria Carbó en la memòria que van deixar escrita del seu pas per Andorra amb un text musical que duu per títol *Ball de l'Agneta* i que interpreta una dona d'Engordany.⁵

I l'any 1936 Francesc Pujol i Joan Amades inclouen en el *Diccionari de la dansa*⁶ el ball de Santa Anna com un dels balls peculiars d'Andorra.

El ball de Santa Anna apareix àmpliament retratat i citat en diversos textos des de principis del segle XX. Anys 1930-1945.

ANA / Fons Casa Rossell 690

4 ARMET, S. (1906). "Folk-lore andorrà", a Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Any XVII. Núm. 148. Barcelona: CEC, p. 150-151.

5 Palmira Jaquetti i Maria Carbó van passar per Andorra en el seu viatge pels Pirineus en missió d'investigació i recollida de cançons populars per a la preparació de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (1921-1936). Les folkloristes van relatar les seves impressions sobre la gent i el país en la memòria de la *Missió de recerca de cançons i músiques populars realitzades per Palmira Jaquetti i Maria Carbó del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925*. Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1996).

6 PUJOL, FR. i AMADES, J. (1936). *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonars*. Barcelona. Fundació Concepció Rabell i Cibils, p. 431.

El ball com a valor social i identitari

Però més enllà del ball en si, la seva coreografia o la funció de festeig i divertiment, el ball de Santa Anna, com tota dansa tradicional, també té una part de ritual basada en el valor social i identitari, i que aquí trobem reflectit en les rivalitats entre comunitats veïnes (avui en dia convertides en dos parròquies diferenciades des de l'any 1978: Andorra la Vella i Escaldes-Engordany). Rivalitat que ve de lluny, com pot ser qualsevol rivalitat entre pobles, però que es plasma en l'expressió de la cultura popular i en aquest cas en la dansa tradicional. Ja ho explica el comte de Carlet en el seu relat de 1907:

"per privilegi especial, solament el citat dia poden ballar els vehins d'Engordany, tenint-ho prohibit els d'Andorra, en qual festa major sol també ballar-se'l citat ball de Santa Agna, ab prohibició de ballar-hi cap vehí de Les Escaldes. Aquestes rivalitats, que venen d'antic, han donat lloc a revoltes i batusses en les quals la sang dels rivals ha vessat més d'una vegada, tornant en dia de dol el que hauria hagut de ser festa.”⁷

També ho recullen el *Costumari català* (Amades, 1952) i el *Diccionari de la dansa* (Pujol i Amades, 1936):

"Per un privilegi especial, aquell dia només podien ballar els veïns d'Engordany, nucli de població que està tocant a Les Escaldes, a l'altra banda del riu Valira; cap andorrà que no fos d'Engordany no podia ballar aquell dia, com ningú que no fos d'Andorra la Vella no podia ballar aquest ball quan allí el feien. Aquest privilegi havia donat lloc a grans rivalitats que alguna vegada arribaren a degenerar en lluita sagnant que deixà trist record del dia de Santa Anna.”⁸

Els testimonis orals també en fan referència:

"A la meua mare li sabia molt de greu no poder ballar el dia de Santa Anna perquè era filla de pares espanyols. Per poder ballar aquell dia havies de ser andorrà d'Escaldes-Engordany com a mínim de tercera generació. Sort que amb el pas del temps aquesta tradició es va anar perdent.”⁹

"Era molt de poble, de rivalitats entre uns i altres. Però tot s'ha de dir que a Escaldes acceptàvem quins vinguessin. Es van integrar al poble i sempre van comptar com a joves d'aquí.”¹⁰

7 ARMET, S. *Op. cit.*

8 PUJOL i AMADES. *Op. cit.*

9 Relat de Pere Moles (83 anys) d'Escaldes. [Entrevista realitzada el 2018].

10 Relat d'Octavi Font (88 anys) d'Escaldes. [Entrevista realitzada el 2018].

LA DIADA DE SANTA ANNA...

L'Esbart Santa Anna va néixer el 1950 amb la voluntat de preservar els balls tradicionals i salvaguardar la festa popular. Anys 1945-1950
ANA / Fons Josep Alsina Martí 0323

Aquesta *norma* no escrita va començar a desaparèixer a mesura que la festa es va anar institucionalitzant i, sobretot, amb l'entrada en escena de l'Esbart Santa Anna, que és qui avui en dia s'encarrega de representar el ball de Santa Anna a la plaça el 26 de juliol.

L'Esbart Santa Anna, degà dels esbarts al Principat, va néixer el 1950 amb la voluntat de revalorar la festa, recuperar i preservar els balls tradicionals, així com fins i tot reinventar-los.¹¹ Els preludis de l'origen de l'Esbart els trobem als anys 40 quan un grup de joves es reunia a la sala del Quart d'Escaldes per assajar els balls de Festa Major. Eren joves inquiets amb ganes de mantenir les tradicions i que van trobar en la dansa un espai per manifestar-se. En aquella sala del Quart, entre Frare, Llaugé i Barracà els ensenyaven la música i les passes dels balls que després interpretaven a la placeta davant de tots els veïns.¹² Aquells joves passarien a ser al cap de pocs anys els primers dansaires de l'Esbart amb la Sra. Lola com a directora.

11 Sícoris (Rossend Marsol), en el seu escrit en el llibre elaborat per commemorar el 50è aniversari de l'Esbart Santa Anna, diu: "en el decurs del darrer mig segle, amb projecció vers d'infiní i en una constant gràcia ascendent, ha esdevingut un dels pals de paller de les activitats dansaires d'aquest jove Estat i vell país [...] i moltes vegades en el seu ambaixador artístic més enllà de les nostres muntanyenques fronteres". "Llarga vida a l'Esbart Santa Anna d'Escaldes-Engordany", a *Ara fa 50 anys. Esbart Santa Anna*. 2001, p. 15.

12 Relat d'Octavi Font (88 anys) i de Pere Moles (83 anys) d'Escaldes. [Entrevista realitzada el 2018].

Els anys quaranta un grup de joves es reunia a la sala del Quart d'Escaldes per assajar els balls de Festa Major. Així va néixer l'Esbart Santa Anna. Anys 1945-1950. ANA / Fons Josep Alsina Martí 0329

L'espai de la festa, la placeta de Santa Anna

Tota festa necessita, per poder-se celebrar, un espai o marc físic. Sovint trobem un seguit de llocs, més o menys estandarditzats, on es du a terme l'activitat principal de la festa i solen ser la casa, un barri, una plaça o un encreuament de camins.¹³ Acostumen a ser indrets amb ànima i a la parròquia d'Escaldes-Engordany se celebra el ball de Festa Major, just després de la missa en honor a la patrona, precisament en un espai d'aquestes característiques: la placeta Santa Anna.

El ball de Santa Anna és una dansa que ha adquirit un gran valor social i identitari per a la gent d'Escaldes-Engordany. 26 de juliol de 1972
ANA / Fons Fèlix Peig 48649

13 AA.DD. (1989). *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Fundació Serveis de Cultura Popular.

LA DIADA DE SANTA ANNA...

L'actuació de l'Esbart de Sant Anna es clou amb el ball de Santa Anna i després de la interpretació es convida el poble a ser-ne protagonista tot ballant-lo amb l'Esbart. 26 de juliol del 2011. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

Aquesta plaça està ubicada al capdamunt del poble d'Escaldes i a tocar de l'entrada del poble d'Engordany, un marc que esdevé simbòlic si tenim en compte que és un lloc de trobada social entre els veïns de totes dos localitats. Un dels viatgers francesos del primer terç del segle XX, Gaston Combarrous, la descriu així:

"Une belle croix de pierre gothique se dressait au milieu du carrefour, formé par le chemin d'Engordany; elle est accolé aujourd'hui contre l'épicerie voisine. Cette place minuscule de 150 mètres carrés, offre durant les deux mois de saison une animation divertissante. Elle donne au voyageur français un avant-goût de l'Espagne, avec un color local particulière, intensivement typique et variée, apprêtée, semble-t-il, pour la mise en scène d'un scénario documentaire: va-et-vient, sur le pont étroit d'Engordany..."¹⁴

El marc físic de celebració del ball de Santa Anna no ha variat al llarg dels anys, tot i que amb el decurs del temps el seu entorn ha anat canviant, ja que el creixement i les posteriors remodelacions urbanístiques han fet variar en part la seva fesomia –com els que van provocar l'eixamplament de l'avinguda Carlemany durant els anys 80 o

l'enderroc de l'Hotel Pla i de l'Hotel la Terrassa l'any 2010. Tot i les reduïdes dimensions i les posteriors remodelacions, aquesta minúscula plaça ha estat sempre el rovell de l'ou d'un dels actes més esperats i concorreguts de la Festa Major pels escaldencs. Casa Felícia era el lloc que els dansaires utilitzaven per canviar-se i des d'on sortien per fer les representacions dels balls. Abans de 1950 el dansaven majoritàriament els joves mentre els Feliu¹⁵ tocaven la música i a partir de la segona meitat de segle al so dels músics de l'Orquestra Maravella amb el seu director Lluís Ferrer al capdavant, que va ajudar a escriure les partitures dels balls.¹⁶

En l'actualitat és l'Esbart qui balla les danses tradicionals a la placeta Santa Anna –com l'as d'Oros, el Contrapàs d'Escaldes, el ball Pla d'Escaldes o l'Esquerrana–, una actuació que es clou amb el ball de Santa Anna, i després de la interpretació dels dansaires es convida el poble a ser-ne protagonista tot ballant-lo amb l'Esbart.

14 COMBARROUS, G. (1933). *Voyage aux états lilliputiens: Les vallées d'Andorre*. Montpellier: Éditions Les chènes verts, p. 118. Aquesta imatge que trasllada Combarrous coincideix amb l'opinió que la majoria de viatgers de principis del segle passat fan del seu pas per Escaldes com una parròquia lluminosa, moderna, alegre...

15 "Hi havia una gent d'Escaldes que els deien els Feliu perquè tots eren parents entre ells i eren els qui tocaven la música, ho tocaven tot de memòria". Relat de Pere Moles (83 anys), d'Escaldes. "Eren casi bé tots de la mateixa família, el matrimoni, els fills –el Nicasi i el Ciset– i després els oncles; havien fet una orquestra que tocava els balls que dansàvem". Relat d'Octavi Font (88 anys), d'Escaldes.

16 "L'Orquestra Maravella es va crear l'any 1951 i des del primer dia va anar a tocar a la Festa Major d'Escaldes-Engordany. Al seu director, Lluís Ferrer, li agradava molt la música popular i tradicional; amb l'ajuda de la gent i escoltant-los cantar en treia la partitura del ball de Santa Anna." Relat de Pere Moles (83 anys), d'Escaldes.

Títol

Les festes d'interès cultural. Patrimoni immaterial d'Andorra

Edita

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Arxiu Nacional d'Andorra

© De les fotografies:

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Arxiu d'Etnografia

Arxiu Nacional d'Andorra/Fons Casa Rossell

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Fèlix Peig

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Guillem de Plandolit

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Josep Alsina Martí

Coordinació i documentació

Arxiu d'Etnografia

Autor

Albert Roig

Correcció lingüística

Servei de Política Lingüística i Àrea de Llengua Catalana

Coordinació gràfica i disseny

Laura López

www.lauragrafica.com

Dipòsit legal: AND."Sep".(35)-2019

Primera edició: febrer del 2019

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públic.

Fotografia portada:

El ball de Santa Anna. Anys 1945-1950. ANA / Fons Josep Alsina Martí 0329